

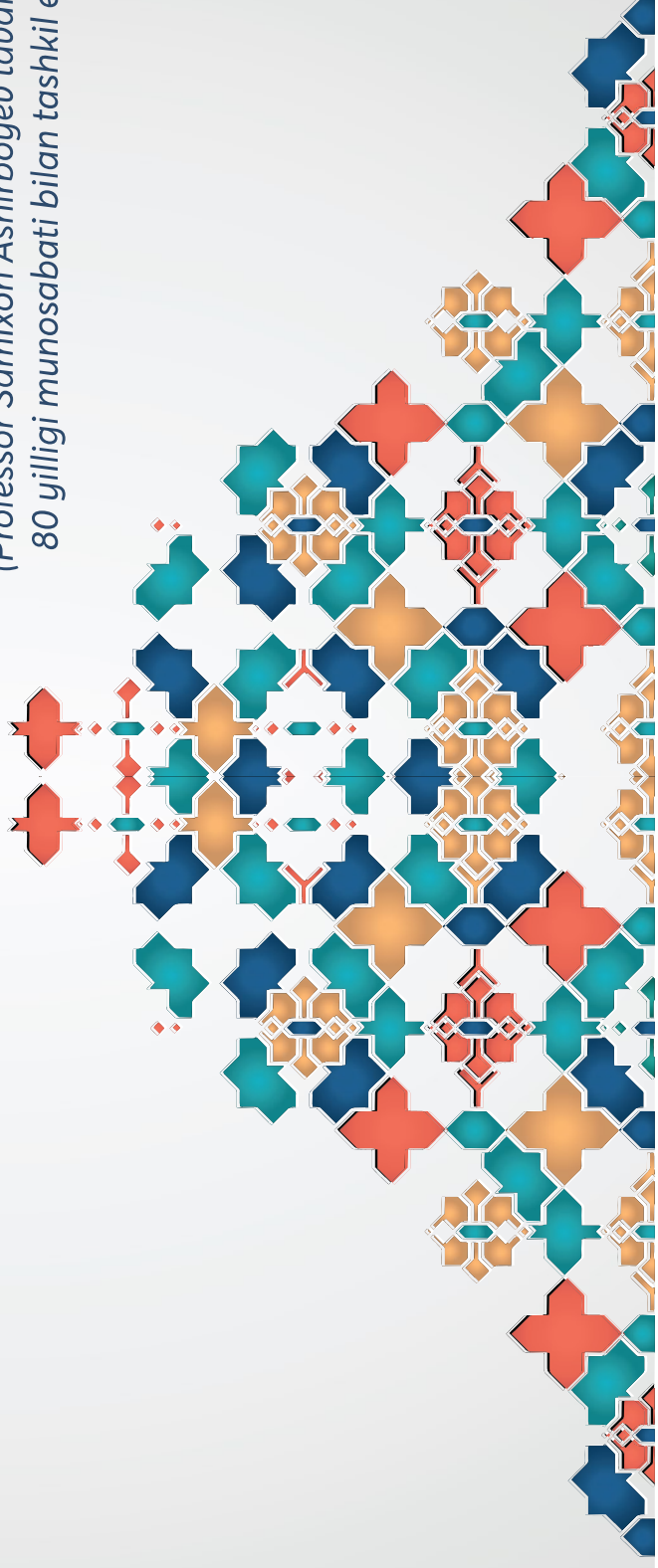

“O‘ZBEK FOLKLORI VA SHEVALARI TADQIQOTLARI: AMALIYOT, METODOLOGIYA, YANGI YONDASHUV”

mavzusidagi xalqaro ilmiy-nazariy
konferensiya materiallari

2026-yil 23-may

*(Professor Samixon Ashirboyev tavalludining
80 yilligi munosabati bilan tashkil etilgan)*

“O‘zbek folklori va shevalari tadqiqotlari: *amaliyot, metodologiya, yangicha yondashuv*” mavzusidagi xalqaro ilmiy-nazariy konferensiya materiallari
/ Mas’ul muharrir: Sh.Sirojiddinov. – Toshkent, 2026. bet.

Mas’ul muharrir:
Shuhrat Sirojiddinov
filologiya fanlari doktori, akademik

Tahrir hay’ati:

Normurodova N.Z. filologiya fanlari doktori, professor;
Jabborov N.A. filologiya fanlari doktori, professor;
Ashirboyev S. filologiya fanlari doktori, professor;
Tilavov A.X. filologiya fanlari nomzodi, dotsent;
Xidraliyeva Z.R. filol. fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD), dotsent v.b.;
Aliqulova H.Q. filol. fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD), katta o‘qituvchi;
Turdialiyev A.X. filol. fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD), dotsent v.b.;
Alimardanov E.I. filol.fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD), kattao‘qituvchi;
Qodirov U.A., katta o‘qituvchi.

Ushbu to‘plamda Alisher Navoiy nomidagi Toshkent davlat O‘zbek tili va adabiyoti universitetida 2026-yil 23-mayda o‘tkazilgan **“O‘zbek folklori va shevalari tadqiqotlari: *amaliyot, metodologiya, yangicha yondashuv*”** mavzusidagi xalqaro ilmiy-nazariy konferensiya materiallari hamda filologiya fanlari doktori, professor Samixon Ashirboyevning tabarruk yoshi munosabati bilan yo‘llangan tabriklar o‘rin olgan.

To‘plam materiallaridan filolog mutaxassislar, ilmiy tadqiqotchilar, magistratura va bakalavriat talabalari, shuningdek, keng o‘quvchilar ommasi foydalanishlari mumkin. Maqolalar sifati, mazmuni va haqiqiyliги uchun muallifning o‘zi javobgar hisoblanadi.

60	Saida NORMAMATOVA, Surxondaryo qipchoq shevalarida chorvachilik oid leksika	703
61	Feruza QOSIMOVA, O‘zbek dialektologiyasida qo‘llanilgan transkripsion belgilar tizimi	707
62	Dilnoza RAIMBERDIYEVA, “Oychinor” dostonining fonetik dialektizmlari tahlili	711
63	Shohida MAMARAJABOVA, Uzun tumani areali bo‘ylab qo‘ng‘irot shevalarining tarqalishi	713
64	Shahzoda MURODOVA, “Go‘ro‘g‘li” dostonlarida boshlanma	717
65	Mohidil RAJAMATOVA, Parkent tumani folklori namunalari tahlili	723
66	Holida HUSANOVA, “Zarbulmasal”dagi maqollar tahlili	726
67	Gulsevar TURSUNOVA, Anvar Obidjonning bolalar adabiyotiga qo‘shgan hissasi	730
68	Malika AMINJONOVA, Namangan o‘zbek shevalarining o‘zbek adabiy tiliga munosabati	735
69	Behruz BOBOYOROV, O‘zbek tilida blingvizm hodisasi va uning o‘rganilish talqinlari	739
70	Nazokat QODIROVA, Sayfi Saroyining "Guliston bit-turkiy" asari leksikasining tematik guruhlar	745
71	Shodiya QOSIMOVA, Muyassar XOLOVA, O‘zbek milliy korpusiga yozma matnlarni kiritishning metodologiyasi: tematik va metama’lumotli (Mingbuloq tumani misolida)	748
72	Muborak XAYDAROVA, Muyassar XOLOVA, Dialekt va nutq madaniyati	751
73	Muxlisa KUCHIMOVA, Mifologiyada hayvon obrazlarining badiiy ifodasi	748
74	Marjona TOG‘AY, “Qoraqayun” romanida qo‘llangan leksik dialektizmlar tahlili	752

SAYFI SAROYINING "GULISTON BIT-TURKIY" ASARI LEKSIKASINING TEMATIK GURUHLARI

THEMATIC GROUPS OF THE LEXICAN WORDS OF "GULISTAN BIT-TURKIY" BY SAIFI SARAI

Nazokat QODIROVA,
UrDU mustaqil izlanuvchisi
10.52773/tsuull.conf.2026/SBFK6109

Annotation. *This article analyzes the lexicon of the work "Guliston bit-turkiy" by Sayfi Sarayi based on thematic groups. Lexical units related to man, nature, religious concepts, state administration, moral and spiritual values, and social relations found in the work are classified in terms of content. Also, the scientific significance of these lexical layers from the point of view of Uzbek dialectology is revealed. The results of the study show that "Guliston bit-turkiy" is not only a historical and literary monument, but also an important linguistic source of the 14th century Kipchak-Oguz literary language.*

Key words: *Guliston bit-turkiy, lexicon, thematic group, historical lexicology, dialectology, Kipchak dialect.*

Turkiy xalqlar yozma adabiyotining nodir namunalaridan biri bo'lgan Sayfi Saroyiyning "Guliston bit-turkiy" asari XIV asr turkiy adabiy tilining leksik va uslubiy xususiyatlarini o'rganishda muhim manba hisoblanadi. Asar Sa'diyning fors tilidagi "Guliston" asari asosida yaratilgan bo'lsa-da, oddiy tarjima emas, balki turkiy tilning ichki imkoniyatlarini namoyon etuvchi mustaqil badiiy yodgorlikdir. Bugungi kunda tarixiy leksikologiya va dialektologiya yo'nalishlarida olib borilayotgan tadqiqotlar qadimgi yozma yodgorliklarning til xususiyatlarini zamonaviy o'zbek shevalari bilan qiyosiy o'rganishni talab etmoqda. Shu jihatdan "Guliston bit-turkiy" asarining leksik tarkibini tematik guruhlar asosida tahlil qilish nafaqat tarixiy tilshunoslik, balki dialektologiya uchun ham muhim ilmiy ahamiyatga ega.

Tavsifiy, qiyosiy-tarixiy, komponent tahlil hamda leksik-semantik tasnif metodlaridan foydalanildi. Asardagi leksik birliklar mazmuniy yaqinligiga ko'ra guruhlariga ajratildi hamda ularning zamonaviy o'zbek adabiy tili va ayrim shevalardagi muqobillari bilan qiyoslandi. Bundan tashqari, tarixiy manbalar hamda

o'zbek dialektologiyasiga oid ilmiy tadqiqotlar asosida qipchoq va o'g'uz til elementlarining qo'llanish xususiyatlari tahlil qilindi.

Asar leksikasining tematik guruhlari Inson va ijtimoiy munosabatlarga oid leksika Asarda insonning jamiyatdagi o'rni, axloqiy fazilatlari va ijtimoiy mavqeini ifodalovchi birliklar salmoqli o'rin egallaydi. Ota, ona, farzand, do'st, dushman, podshoh, vazir, faqir, olim, xalq kabi leksemalar muallifning insonparvarlik g'oyalarini ifodalashda faol qo'llanilgan. Ushbu birliklarning aksariyati bugungi o'zbek tilida ham faol iste'molda bo'lib, ayrim fonetik farqlar ayrim shevalarda uchraydi. Axloqiy-ma'naviy leksika asarning asosiy g'oyasi komil insonni tarbiyalashga qaratilganligi sababli adolat, sabr, saxovat, hayo, muruvvat, ilm, hikmat, tavoze, halollik, vafodorlik kabi tushunchalar ko'p uchraydi. Mazkur birliklar nafaqat badiiy-estetik vazifa bajaradi, balki didaktik mazmunni ham kuchaytiradi.

Diniy leksika Asarda islomiy dunyoqarash muhim o'rin tutadi. Alloh, Payg'ambar, ibodat, taqvo, gunoh, savob, jannat, do'zax, duolar kabi diniy terminlar insonning ma'naviy kamolotini yoritishda qo'llangan. Ushbu qatlamdagi birliklarning aksariyati arab tilidan o'zlashgan bo'lsa-da, ular turkiy til tizimiga moslashgan holda ishlatilgan.

Davlat boshqaruvi va siyosiy leksika asarida davlat boshqaruvi bilan bog'liq shoh, sulton, amir, vazir, lashkar, taxt, hukm, adolat kabi birliklar uchraydi. Bu leksemalar hukmdorning mas'uliyati, adolatli boshqaruv va jamiyat barqarorligini ta'minlash masalalarini yoritishda muhim vosita bo'lib xizmat qiladi.

Tabiat va hayvonotga oid leksika Sayfi Saroyi badiiy tasvir vositalaridan mahorat bilan foydalangan. Shu sababli gul, bog', daraxt, daryo, tog', bulbul, sher, quyosh, oy, bahor kabi tabiat va hayvonot nomlari keng qo'llanilgan. Ushbu birliklar ko'pincha ramziy ma'noda ishlatilgan bo'lib, inson fazilatlarini obrazli ifodalashga xizmat qiladi.

"Guliston bit-turkiy" asari o'zbek dialektologiyasi nuqtai nazaridan ham muhim manbalardan biridir. Asarda uchraydigan ayrim fonetik, morfologik va leksik birliklar qipchoq lahjasining tarixiy xususiyatlarini aks ettiradi. Xususan, ayrim so'zlarning shakllari bugungi kunda Jizzax, Samarqand, Qashqadaryo, Surxondaryo va Xorazm hududlaridagi ayrim shevalarda saqlanib qolgan. Bu esa tarixiy yozma til bilan zamonaviy dialektlar o'rtasidagi uzviy bog'liqlikni ko'rsatadi. Asardagi turkiy qatlamning ustunligi Sayfi Saroyi xalq tiliga yaqin bo'lgan adabiy uslubni tanlaganini ko'rsatadi. Shu bilan birga, arab va fors tillaridan kirgan so'zlar diniy, ilmiy va falsafiy tushunchalarni ifodalashda faol qo'llanilgan. Bu holat XIV asr turkiy adabiy tilining ko'p qatlamli lug'aviy tizimga ega bo'lganini tasdiqlaydi. Tahlillar shuni ko'rsatadiki, "Guliston bit-turkiy" asari leksikasi mazmunan

serqatlam va tematik jihatdan boydir. Inson, axloq, din, davlat boshqaruvi hamda tabiatga oid leksik birliklar asarning g'oyaviy mazmunini yorituvchi asosiy vositalar hisoblanadi. Mazkur birliklarni dialektologik nuqtai nazardan tahlil qilish o'zbek adabiy tilining shakllanish bosqichlari hamda zamonaviy shevalarning tarixiy ildizlarini aniqlashda muhim ilmiy ahamiyat kasb etadi. Shu bois "Guliston bit-turkiy" nafaqat adabiy yodgorlik, balki tarixiy leksikologiya va o'zbek dialektologiyasining qimmatli lingvistik manbasi sifatida ham e'tirof etilishi lozim.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Abdurahmonov, G'. A. (2008). O'zbek tilining tarixiy grammatikasi. – Toshkent: O'qituvchi.
2. Abdurahmonov, G'. A., & Rustamov, A. (1982). Qadimgi turkiy til. – Toshkent: O'qituvchi.
3. Hojiyev, A. (2010). Tilshunoslik terminlarining izohli lug'ati. – Toshkent: O'zbekiston Milliy Ensiklopediyasi.
4. Mirzayev, T. (Mas'ul muharrir). (1980). Sayfi Saroyi. Guliston bit-turkiy. – Toshkent: Fan.
5. Rahmatullayev, Sh. (2000). O'zbek tilining etimologik lug'ati. – Toshkent: Universitet.
6. Reshetov, V. V., & Shoabdurahmonov, Sh. (1978). O'zbek dialektologiyasi. – Toshkent: O'qituvchi.
7. Rustamov, A. (1976). Eski o'zbek tili. – Toshkent: O'qituvchi.
8. Shoabdurahmonov, Sh. (1984). O'zbek adabiy tili va xalq shevalari. – Toshkent: Fan.
9. Tursunov, U., Muxtorov, J., & Rahmatullayev, Sh. (1992). Hozirgi o'zbek adabiy tili. – Toshkent: O'zbekiston.
10. Ўзбекистон Республикаси Фанлар академияси. (2006–2008). O'zbek tilining izohli lug'ati (5 jild). – Toshkent: O'zbekiston Milliy Ensiklopediyasi.